

פרשת ויחי: האם אפשר לקבור מתים בקומות

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה על מותו של יעקב, המשביע את בנו יוסף לקבור אותו בארץ ישראל. מדוע נזקק יעקב להשביע את יוסף, ולא סמך עליו באמירה בלבד? **הרמב"ן** (מז, לא) כתב לתרץ, שיעקב חשש שפרעה לא ישחרר את יוסף כדי שישאר לידו בניהול המדינה ויסתפק בכך ששאר האחים יקברוהו. כאשר יגיד יוסף שהתחייב בשבועה, פרעה יהיה מחויב יותר לשחררו. אפשרות נוספת העלה הרמב"ן. יעקב חשש שפרעה לא ירצה לשחרר את גופת יעקב לקבורה בארץ אחרת, בגלל הזכות והכבוד שאדם נכבד כמו יעקב יהיה קבור במצרים. כאשר יידע שיוסף נשבע על כך, יהיה יותר קל לשחרר את הגופה, וכן יוסף יעשה יותר מאמצים בשביל זה, ובלשוננו:

"לא היה יעקב חושד בבנו הצדיק האהוב לו שימרה על מצות אביו ועל הדבר אשר הבטיחו ואמר אנכי אעשה כדברך, אבל עשה כן לחזק הענין בעיני פרעה, אולי לא ייתן לו רשות להיפרד ממנו, או שיחפץ פרעה שיקבר הנביא בארצו לכבוד להם ולזכות, ולכן השביעו, כי לא יהיה נכון להעבירו על שבועתו, וגם יוסף יצטרך יותר להשתדל בעניין מפני השבועה." בעקבות יוסף הנשבע לקבור את יעקב ומעשה הקבורה במערת המכפלה, נעסוק השבוע בהלכות קבורה. נפתח בשאלה האם מצוות הקבורה היא מדאורייתא או מדרבנן, האם מותר לקבור בארון ודין שריפת גופות וקבירת האפר. לסיום נראה את הדיון באחרונים בשאלה, האם מותר בעקבות מצוקת מקום לקבור בקומות ולא בקברים אישיים.

חייב הקבורה

מהו תוקף החייב לקבור את המת? הגמרא במסכת סנהדרין (מו ע"ב) דנה, מהיכן נלמד החייב לקבור את המת. בתחילה, מביאה ראייה מהאבות שקברו את מתייהם, אך דוחה את הראייה, כיוון ויתכן שרק נהגו כמנהג מקומם. למסקנה כותבת, שהרמז לדיון זה מהתורה נלמד מהפסוק העוסק בחייבי מיתות בית דין שנתלו ומורה 'לקבור תקברו'. נחלקו הראשונים בביאור הגמרא:

א. **הרדב"ז** (א, שיא) כתב, שעל אף שהלאו להלין את המת מתייחס לכל מת, מצוות העשה לקבור מת מתייחסת רק למת שנהרג במיתת בית דין. בטעם הדבר נימק, שהרוגי בית דין היו נידונים בבוקר, לכן מספיקים לקבור אותם עד השקיעה, ושייך להורות בעשה לקבורם. לעומת זאת סתם בני אדם, יכולים למות רגע לפני שקיעה, ואם יהיה עשה לקבור לפני שקיעה יש מצב שיכשלו. ב. **הרמב"ם** (עשה רלא) **והרמב"ן** (תורת האדם) חלקו וסברו שמצוות הקבורה מדאורייתא, וכן פסק השולחן ערוך. הם כתבו, שלמרות שהגמרא כותבת 'רמז' לקבורה מהתורה מניין, אין הכוונה שלא מדובר בדיון דאורייתא גמור, אלא שלעיתים הגמרא מתנסחת בלשון זה, כמו גם רמז לעדים זוממים שלוקים מהתורה, שוודאי דין זה מדאורייתא, או רמז לניסוך המים מהתורה, ועוד.

קבורה בארון

בין לשיטה שיש כאן חובה דאורייתא ובין לשיטה שיש כאן חובה דרבנן, ישנה חובה לקבור. האם מותר לקבור בארון? מעיקר הדין כפי שכתבו הראשונים, אין בכך איסור, ובלבד שבסופו של דבר יטמנו את המת באדמה (או באמבטיות מבטון כפי שנראה להלן). לכן, כאשר קוברים חללי צה"ל שחלקם נהרגו מפצצות וגופם הושחת, קוברים אותם בתוך ארון משום כבוד המת.

א. עם כל זאת, כתב **הרמב"ן** (תורת האדם, שער הקבורה) שיש מצווה לחבר את המת לעפר, ולא רק בארץ ישראל. ראייה לדבריו הביא מדברי הירושלמי המביא את צוואתו של רבי יהודה שהורה, שכאשר יקברו אותו אורנו יהיה מנוקב, כדי שגופו יהיה בממשק עם הארץ ובכך יקיים את הפסוק ואל עפר תשוב, וכן פסק **השולחן ערוך** (יו"ד שסב, א). ובלשוננו של הרמב"ן:

"ירושלמי (כלאים ט, ג) בצוואתו דרבי, אל תרבו עלי מאד תכריכין ותהא ארוני נקובה לארץ, פירוש, שיטילו הדף התחתון שבארון וישכיבוהו על הארץ שקבורת קרקע מצווה, ולא תימא משום חביבותא דארץ ישראל אלא אפילו בחוצה לארץ דכתיב ואל עפר תשוב."

ב. טעם נוסף הביאו הפוסקים לכך שעדיף לקבור בקרקע ממש ולא בארון וכדומה, שחלק מכפרת המת היא עיכול גופתו. כאשר קוברים בתוך ארון מעץ (וקל וחומר משיש), עיכולה של הגופה משתנה וכך גם כפרתו של המת. עם כל זאת יש להעיר, שבזמן הגמרא כנראה היה נפוץ לקבור בארון כפי שעולה מגמרות רבות.

על בסיס טעם הכפרה כתב **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה יו"ד ה, נו) למשפחה מרוסיה שהיו לה שתי אפשרויות, או להשאיר את אביהם קבור ליד רשעים שיש בכך איסור דאורייתא, או להוציא את גופתו על ידי שריפתה ולקבור את האפר בבית קברות דבר המהווה גם איסור דאורייתא כי אין בקבורת אפר קבורה - שעדיף להשאירו ליד הרשע, כיוון שגם כך הוא מתכפר (ועיין הערה¹).

קבורה בקומות

לפי מה שראינו עד כה, יש לבחון את מחלוקת הפוסקים אודות קבורה בקומות, כאשר הדיון מתייחס לשני סוגי קבורה בקומות. **אפשרות ראשונה**: קבורה של מספר אנשים באותו הקבר, דבר הנפוץ בבני זוג הרוצים להיקבר יחד. **אפשרות שנייה**: בניית בניין קומות מבטון, כאשר בכל קומה ישנו משטח עם חורים המיועדים לקברים.

האפשרות הראשונה קיימת כבר זמן רב, וגם כפי שנראה להלן דינה פשוט יותר. האפשרות השנייה המורכבת יותר, התרחבה בשנים האחרונות בגלל מצוקת מקום, שכן אין אפשרות שלכל אחד תהיה קרקע פרטית לקבר. על מנת לעודד צורה זו של קבורה, אם אדם בוחר להיקבר בקבורת קומות הביטוח לאומי משלם לו על הקבר, בעוד שקבר פרטי עולה כסף רב.

¹ בעבר (ויחי שנה א') כאשר דנו בסוגיית חניטת גופות, ראינו השלכה נוספת לדיון זה. כאמור אז, לדעת **העמק הלכה** (שו"ת א, מט) אין היתר לחנוט גופות, כיוון שבדרך זו מונעים את תהליך עיכול הגופה, ובכך נמנעת הכפרה. אמנם, פוסקים רבים וביניהם **הרשב"א** (א, שסט) ו**הנודע ביהודה** (יו"ד סי' רי) חלקו וסברו, שכיוון שכך רצונו של המת - זהו כבודו, ואין בכך איסור.

1. קבורת בני זוג

האם מותר לבני זוג להיקבר באותו הקבר אחד מעל גבי השני או בכוכים? כפי שעולה מדברי הגמרא אין בכך בעיה, אלא שנחלקו הפוסקים איזה רווח צריך להיות ביניהם. **מצד אחד**, המימרא במסכת אבל רבתי (ב, ד) כותבת, שבשביל לקבור מת על גבי מת צריך שיהיה ביניהם רווח של שלושה טפחים. **מצד שני** הגמרא במסכת בבא בתרא כותבת, שקבר תופס שישה טפחים.

א. **התשב"ץ** (ג, ק"ט) כתב ליישב, שכאשר בונים קבר על קבר די בג' טפחים ביניהם, ואילו כאשר בונים קבר ליד קבר צריך ששה טפחים. בטעם הדבר נימק, שכאשר בונים קבר על גבי קבר מחזקים היטב את הקבר התחתון, ואין חשש שמא הקברים יתערבבו. לעומת זאת בקבר ליד קבר, ייתכן שכתלי הקבר יתפוררו וכדומה, ולכן צריך ששה טפחים, ובלשונו:

"ונראה דההיא דאבל איכא למימר דלא פליגי. דבגמרא דילן איירי בין קבר לקבר מן הצד. ובמסכת אבל איירי בין קבר עליון לקבר תחתון וסגי בהכי, שכיון שנשתם הקבר התחתון סתימא חזקה אין לחוש שיתערבו הקברים זה בזה כשיש ג' טפחים ביניהם, אבל מן הצד יש לחוש שמא יתקלקלו הכתלים ויתערבו הקברים, ומשום הכי בעינן ו' טפחים."

ב. **השולחן ערוך** (יו"ד שסב, ד) חלק וכתב בעקבות הטור, שצריך לכתחילה ששה טפחים גם בקבר מעל קבר, וכן בפועל נוהגים כיוון שכיום אין בחפירה זאת טורח רב. עם כל זאת, במקרה בו יש דוחק רב ואי אפשר אפילו לעשות ג' טפחים, כתב **בגשר החיים** (א, כז) שכאשר יש הפרדה של בטון מתבססים על שיטת רבן גמליאל בגמרא במסכת בבא בתרא (קא ע"א).

רבן גמליאל סובר, שבמקרה בו יש סלע (או בטון) המפריד בין הקברים, אין צורך בדיני הרחקה בין ביניהם, כיוון שהעיקר שיש הפסק בין קבר לקבר. אמנם, חלק מהראשונים לא הביאו דין זה, כי סברו שתנא קמא חולק על רבן גמליאל, ומשום כך רק בלית ברירה סומכים על הפסק בטון דק².

2. קבורה באמבטיות

שאלה שכאמור עוררה דיון רב יותר בפוסקים, היא האם מותר לקבור בבניין קומות ההולך ומתפשט עם השנים:

א. פוסקים רבים, וביניהם **הבית יצחק** (יו"ד ב, קסא), **הרב אלישיב** (תשובות ב, ד) ו**המנחת יצחק** (י, קכב) אסרו קבורה מעין זו, כאשר הם התבססו בעיקר על ראייה מדברי הר"ן, וראייה מדברי ורש"י:

הר"ן (סנהדרין מו ע"ב ד"ה רמז) כתב, שמותר לקבור בארון כיוון שאין חובה שהמת ייקבר דווקא באדמה (למרות המעלה שיש בכך), אך יש לקבור בקרקע כיוון שהמת צריך להיות גנוז "ואין לך גניזה גדולה ממנה". **רש"י** (סנהדרין מו ע"ב ד"ה או) כתב, שהסיבה שיש בקבורת המת משום כפרה היא, 'שמורידים אותו ומשפילים אותו בתחתיות'. דין זה לטענתם, מתקיים רק כאשר חופרים באדמה וקוברים שם את המת, ולא כאשר בונים בניין קומות של קברים וקוברים את המת שם.

אמנם כפי נראה להלן, אין באמת בסיס מהגמרא והראשונים לאסור קבורה מעין זו, ובפועל השיקול המרכזי שבגיננו נקטו לאסור הוא שלא נהגו לקבור כך בעם ישראל - ואין לשנות את מנהגי הקבור (ועל אף שבחוץ לארץ כך נהגו, אבל בארץ שיש מספיק מקום לקבורה אין לשנות את מנהגי הקבורה). ובלשונו של הרב אלישיב:

"ואף שבחוץ לארץ נהגו לקבור זה על גבי זה, ודאי אין דנים מאי אפשר לאפשר, דשם ניתן מטעם המלכות רק שטח מצומצם לקבורה, לכן היו נאלצים לקבור זה על גבי זה, אבל במקרה שיש אפשרות ודאי שאין לשנות מנהג הקבורה שהיו נוהגים משנות דור ודור."

ב. **הרב עובדיה** (יביע אומר יו"ד ט, לד) ו**הרב אליהו** (מכתב) חלקו וסברו שאין בעיה לקבור בקומות, וכך בפועל הוראת הרבנות הראשית. את הראייה שהביאו האוסרים מדברי הר"ן ניתן לדחות, שלמעשה הר"ן כלל לא כתב שצריך לקבור דווקא בקרקע, אלא שצריך שהגופה תיגנז - האפשרות בקרקע היא האפשרות הנוחה ביותר, אבל אין מניעה לקבור באמבטיית בטון.

גם את הראייה מרש"י ניתן לדחות בשלושה אופנים: **ראשית**, גם אם אכן יש מקור לקבורה בקרקע מדבריו, רבים מהאחרונים נקטו שרש"י בפירושו על הגמרא אינו פוסק, שהרי הוא מפרש כל סוגיה לעצמה (ולכן יש סתירות בדבריו). **שנית**, החיוב המרכזי הוא קבורת המת, כפרתו היא דבר חשוב, אך וודאי לא מעכב. **שלישית**, מסתבר שגם קבורה בקבר קומות נחשבת הורדה והשפלה.

גם טענת הרב אלישיב לאסור מפני המנהג, לא מוכרחת משתי סיבות: **ראשית** גם הוא יודה שבזמן הזה שיש מצוקה של קבורה (והרי לא ניתן לקבור בכל מקום פנוי בארץ ולהקים בתי קברות ענקיים למיליוני אנשים), ניתן יהיה לקבור בקומות. מה עוד, שקבורה בקומות זוהי בהרבה. **שנית**, לא כל מנהג שנהגו בעבר הופך להיות מקודש, ואם יש צורך ואין סיבה אמיתית לאסור, ניתן לשנות.

אמנם כפי שראינו לעיל, אחרי הכל כדאי שהמת ייקבר בקרקע ממש בגלל כפרתו וכן כי נאמר 'מעפר באת ואל עפר תשוב', משום כך כדי לצאת מכל פקפוק, מוסיפים לקבר מבטון שכבת עפר המחוברת לקרקע משני הצדדים, וכפי שכתב רב החברה קדישא של יפו, **הרב יעקב רוז'ה** הדן בנושאים אלו (קובץ המעיין תמוז תשע"ד):

"למעשה בקבורה בקומות כל נפטר מונח על שכבת עפר ומכוסה בשכבת עפר, שכבת עפר זו מחוברת לקרקע - עולם משני צידי הקבר, והמרחק בין נפטר לנפטר בקבורה לגובה הוא שלושה טפחים עפר בנוסף לקיר בטון המבדיל בין הנפטרים. כך, שקבורה זו, לעניות דעתי, עונה על כל דרישות ההלכה בעניין זה."

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² יש שלמדו מדברי מספר אחרונים, שקבורה זו היא בשעת הדחק ובדיעבד. אמנם, מעבר לכך שמדברי הגמרא והראשונים לא משמע שמדובר בפתרון שבדיעבד, מכל מקום, גם אם אכן ניתן ללמוד ממספר אחרונים שכך, אין לזה משמעות, כיוון שהם לא נוטים להסתמך על פתרון זה בגלל שמדובר בבזיון המת, אבל כאשר יש רצון בקבורה מעין זו (וכבני זוג המעוניינים להיקבר יחד) - וודאי שאין בכך ביזיון למת וחשש איסור. ³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com